

Докторська школа ім. родини Юхименків
Національного Університету “Києво-Могилянська Академія”,
Могилянська Школа Журналістики

РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КРИМСЬКИХ ТАТАР
В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Дисертація на здобуття наукового ступеня
Доктора філософії зі спеціальності “Масові комунікації”

Авторка: Анастасія Безверха

Наукові керівники:

Володимир Кулик, д.політ.н., старший науковий співробітник Національного Інституту політичних та етнонаціональних відносин ім. Кураса НАН України;
Марта Дичок, DPhil (Охон), професорка Університету Західного Онтаріо,
Лондон, Канада

Київ 2015

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Теоретична рамка дослідження

1.1.1. Дискурс та аналіз дискурсу

1.1.2. Дискурс та ідентичність

1.1.3. Етнічна та національна ідентичність

1.1.4. Етнічність, расизм та мова ворожнечі

1.1.5. Ідеологія, здоровий глузд та владні відносини

1.1.6. Медійний дискурс

1.1.7. Медії та пам'ять

1.2. Методологічна рамка дослідження

1.2.1. Методи збору даних

1.2.1.1. Принципи відбору медійних текстів

1.2.1.2. Експертні інтерв'ю

1.2.2. Методи аналізу даних

1.2.2.1. Критичний дискурс-аналіз

1.2.2.2. Аналіз фреймів та порядку денного

1.2.2.3. Аналіз наративів

1.2.3. Структура дослідження

1.2.3.1. Етапи дослідження та вибірка

1.2.3.2. Обмеження дослідження

1.3. Висновки

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Основні характеристики українського медійного дискурсу

2.1.1. Структура власності українських медій

2.1.2. Загальні риси українського медійного дискурсу

2.2. Кримський медійний ландшафт

2.2.1. Кримські мейнстрімові медії

2.2.2. Кримськотатарські національні медії

2.3. Огляд основних досліджень щодо кримських татар

РОЗДІЛ 3. МЕДІЙНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КРИМСЬКИХ ТАТАР (2010-2012)

- 3.1. Вступ
- 3.2. Основні риси репрезентацій кримських татар у медійному дискурсі
  - 3.2.1. Жанри
  - 3.2.2. Теми
  - 3.2.3. Репрезентації соціальних акторів
    - 3.2.3.1. Називання
    - 3.2.3.2. Владні позиції соціальних акторів
    - 3.2.3.3. Персональні репрезентації
    - 3.2.3.4. Репрезентації Меджлісу кримськотатарського народу
  - 3.2.4. Кримські татари у медіатизованому політичному дискурсі
    - 3.2.4.1. “Кримськотатарська проблема”
    - 3.2.4.2. Кримські татари - “незадоволені”
  - 3.2.5. Дискурс загрози
  - 3.2.6. 'Самозахоплення' VS 'поляни протесту'
  - 3.2.7. Стратегії виключення та залучення

3.3. Conclusions

РОЗДІЛ 4. НАРАТИВИ ДЕПОРТАЦІЇ: МЕДІЙНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ КРИМСЬКИХ ТАТАР (2007-2012)

- 4.1. Чому депортація?
- 4.2. Домінуючі та альтернативні історичні наративи в Україні
- 4.3. Наративи депортації: репрезентації у національних, кримських та кримськотатарських національній медіях
  - 4.3.1. Національні медіи про депортацію
    - 4.3.1.1. Вибірка та кількісні характеристики
    - 4.3.1.2. Аналіз медійних репрезентацій
      - 4.3.1.2.1. Називання
      - 4.3.1.2.2. Жанри
      - 4.3.1.2.3. Суб'єкти та джерела інформації
      - 4.3.1.2.4. Медіатизований політичний дискурс депортації
    - 4.3.1.3. Висновки
  - 4.3.2. Наративи депортації представлені у кримських мейнстрімових медіях
    - 4.3.2.1. Вибірка та кількісні характеристики
    - 4.3.2.2. Аналіз медійних репрезентацій
      - 4.3.2.2.1. Домінуючі історичні мета-нарративи: кримські татари та кримська політика пам'яті

4.3.2.2.2. Наративи поминання депортації кримських татар

4.3.2.2.3. Медіатизований політичний дискурс депортації

4.3.2.3 Висновки

4.3.3. Альтернативний медійний дискурс: депортація через призму кримськотатарських національних медій

4.3.3.1. Вибірка та кількісні характеристики

4.3.3.2. Медійні репрезентації депортації

4.3.3.2.1. Репрезентації практик поминання депортації кримських татар

4.3.3.2.2. Медіалізований політичний дискурс: поміж пам'яттю та політикою

4.3.3.2.3. Історичні наративи

4.3.3.2.4. Особисті спогади про депортацію

4.3.3.2.5. Наративи колаборації - “lieux d’oubli”

4.3.3.3. Висновки

4.4. Висновки

ВИСНОВКИ

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

ДОДАТОК 1. Перелік експертних інтерв'ю

АНОТАЦІЯ

Крим – мультиетнічний регіон України, де поміж слов'янської більшості (етнічних росіян та українців) компактно проживають кримські татари, які здебільшого є мусульманами. У 1944 році сталінський режим депортував цю національну групу з Криму, і лише після 1989 року кримські татари отримали можливість повернутись на рідну землю. Зараз кримські татари складають близько 14% населення Криму та є однією з найбільш політично активних національних груп України.

Мета і дослідницькі завдання. Дане дослідження має на меті вивчити механізми, за допомогою яких медійний дискурс відображає та формує публічні уявлення про кримськотатарський народ. Серед завдань дослідження є вивчення дискурсивних стратегій, застосованих медіями для конструювання ідентичностей та реалізації владних стосунків у медійному дискурсі щодо кримських татар на національному рівні, а також у Криму.

Методи. Дослідження пропонує системний аналіз медійних представлень кримських татар в національних, кримських та кримськотатарських медіях, застосовуючи теоретичну та методологічну парадигму критичного дискурс-аналізу. В основі дослідження лежить твердження про дискурсивну природу соціальної реальності, у якій ідентичності (ре)конструюються у ході дискурсивних інтеракцій. Також, з метою контекстуалізації та дослідження процесу творення текстів було проінтерв'ювано 11 кримських журналістів та медійних експертів.

Структура розділів. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів та висновків. Перший розділ присвячено теоретичній та методологічній базі дослідження, другий містить огляд українського медійного ландшафту та аналіз джерел про кримських татар. Детальний аналіз структури та рис медійного представлення кримських татар за 2010-2012 роки та аналіз основних ідеологічних рамок цих представлень, вміщені до третього розділу дослідження. Четвертий розділ присвячений аналізу медійного представлення депортації кримськотатарського народу 1944 року. Для цього сформована окрема вибірка медійних текстів за період 2007-2012 роки. Загальна кількість текстів в обох вибірках – 1429.

Висновки. Аналіз продемонстрував несистемний характер медійного представлення та переважання політичної тематики у структурі висвітлення. Результати дослідження продемонстрували, що кримські татари в українському медійному дискурсі загалом представлені у менш владному статусі, тоді як у новинах про конфлікти вони найчастіше представлені в активній владній позиції: як суб'єкт, що “вимагає”, а не “шукає діалогу”. Серед домінуючих ідеологічних рамок переважає фрейм “кримські татари як проблема та загроза”, представлений за допомогою явних та прихованих дискурсивних форм. Ключовим аргументом аналізу є твердження, що виявлені стратегії є частиною ширшої дискурсивної стратегії “позитивного-себе” та “негативного-їх”

представлення, та є типовим виявом дискримінаційної риторики етніцизму, вивченої західними дослідниками (Т. Ван Дайком, Н.Фейрклафом, С. Ріггінсом).

З іншого боку, дослідження продемонструвало вплив пост-радянської культурної та політичної спадщини, яка продовжує домінувати в Криму, на характер медійного представлення кримських татар. Дослідження продемонструвало, що офіційна кримська політика пам'яті накидає історичні наративи радянського періоду, хоча здебільшого і проявляється у непрямих та прихованих формах. Кримські татари у свою чергу, створюють свою версію колективної пам'яті депортації 1944 для виправдання свого повернення із вигнання та відновлення історичної справедливості щодо свого народу. Були виявлені елементи контр-дискурсу, який має на меті протистояти домінуючим конвенціям представлення депортації та просувати власні практики її поминання. У цьому контексті проаналізовано жанрові та мовні засоби представлення пам'яті про депортацію кримськотатарських національних медій, що конструюють альтернативні смисли, публікуючи особисті спогади жертв депортації кримськотатарського народу.

Ключові слова: кримські татари, дискурс-аналіз, медійний дискурс, національна ідентичність, міжетнічні стосунки, політика пам'яті.